

HAGABLADET

Nr 1-2/2011

Tjänligt bad för najader?

CHRISTER LÄNNERGRÉN

När isen drog sig tillbaka efter den senaste istiden började landet höja sig. För 1 000 år sedan låg det fortfarande ungefär fem meter lägre än i dag. Mälaren var en vik av Östersjön och stora delar av trakten kring Stockholm var en skärgård där man kunde ta sig fram med båt långt upp i det som nu är förortsbebyggelse. Brunnsviken var en fjärd på vägen mellan Värtan och Ulvsundasjön och man kunde antagligen komma in från Värtan både genom Ålkistan och över Husarviken-Laduviken.

Förbindelserna med Värtan och Edsviken bröts troligen i början av 1600-talet och Brunnsviken blev en insjö. På kartor från mitten av 1700-talet finns ett kort vattendrag som är utloppet genom Ålkistan, där det låg ett världshus med samma namn – troligen ett bra ställe att fånga ål. Det största tillflödet kom, liksom i dag, från Råstasjön. Ett mindre vattendrag mynnade i söder och spänstiga personer kunde ännu på 1600-talet ro från Katthavet (nuvarande Berzelii park), upp genom Rännilen till Stora Träsket vid nuvarande Jarlaplan och sen via Kattrumpebäcken ut i Kattrumpeviken i den södra delen av Brunnsviken.

Jonas Carl Linnerbielm beundrade utsikten från Tivoliberget över Brunnsvikens blänkande vatten in mot staden och målade den 19 juni 1786 denna akvarell av den vackra vyn. Stockholms stadsmuseum.

Vi vet ingenting om vattenkvaliteten i Brunnsviken på Gustav III:s och Bellmans tid, men andra vattenområden mätte inte så bra. 1785 beskrev en läkare förhållandena inför Vetenskapsakademien: "...den så kallade Fateburs-sjön, som är ett stinkande

träsk, fyllt av stillastående ruttet vatn; at på Norrmalm finnes, det egentligen så kallade, Träsket, som docklikväl ej bar så stinkande vatn, men rännilen som går därifrån och Packartorgsviken äro bägge lika så stinkande som Fateburs-sjön." >>>

HAGABLADET

är en tidning för natur och kultur vid Haga-Brunnsviken. Den utkommer med fyra nummer per år.

REDAKTION:

Ingrid Sjöström,
Sverker Michélsen.

ANSVARIG UTGIVARE:

Märtha Angert
Lilliesträle

HAGA-BRUNNSVIKENS
VÄNNER

info@haga-brunnsviken.org
Box 23224
104 35 Stockholm

Vattnet – parkens blickfång

VÄTA OCH VÄXTER ÄR TEMAT I DETTA nummer av Hagabladet. Utan Brunnsvikens pittoreska stränder och speglade vatten hade det aldrig blivit någon engelsk park på Haga. Men under den vackra ytan är vattnet inte så kristallklart och rent som man gärna vill tro. Christer Lännergren på Stockholm Vatten skildrar Brunnsvikens historia och berättar om vad som gjorts och görs för att förbättra vattenkvaliteten.

En alldeles särskild form av vatten är en nyhet vid Bergianska trädgården. Där har man nyligen anlagt en våtmark till glädje för

växter och fåglar. Till sommaren väntar ett vackert blickfång för de flanörer som promenerar den nya vägen från den flyttade stationen för Roslagsbanan. Även områdets koloniträdgårdar bidrar med odlingar och blomsterprakt, och några av dem hör till stadens äldsta. En av lotterna innehades av Ella Öström i föreningens styrelse, nu hedersledamot i föreningen. Se sidan 7!

Hagadagen arrangeras i år söndagen den 29 maj. Program finns från mitten av maj på vår hemsida och delas ut på plats. Se vidare sidan 8. Väl mött!

Brunnsvikens östra strand, med badvänliga klippor. Foto Jens Lindbe.

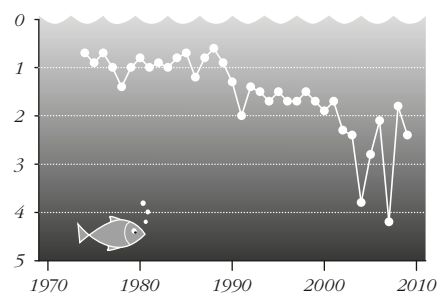

En av de Limno-luftare som användes i Brunnsviken 1973–81. Vatten drogs med tryckluft in i öppningen nertill och det syrsatta vattnet strömmade ut genom de horisontella rören. Fotograf okänd.

»»» Den första koleraepidemin drabbade Stockholm 1834 och följdes sedan av flera, den största 1853. I mitten av 1800-talet började man ana sambandet mellan kolera och vattenburna föroreningar. Stora Träsket pekades ut som ett av de mest förorenade vattnen. Brunnsviken var kanske inte så mycket bättre – i Hyrkuskens berättelser, som August Blanche skrev omkring 1860, berättas hur den blivande hyrkusken vill imponera på en ung dam, men det fanns gränser: *”Ett ord av er, mamsell, och jag störtar mig på ögonblicket i den brusande skummande vågen! ... jag ska störta mig i Mälaren eller Saltsjön, vilketdera ni vill, dyrkade flicka! ... men begär inte att jag kastar mig i Brunnsvikens stillastående vatten, där vågen är som grönsoppa och där fisken simmar död mot strand.”*

FÖRSÖK TILL RENING

Myndigheterna började vidta åtgärder för att förbättra situationen. 1861 byggdes ett vattenverk vid Årstaviken för att förse staden med rent dricksvatten och de första avloppsledningarna byggdes på 1870-talet. Stora Träsket torrlades liksom Fatburen på Södermalm. 1863

Siktdjup i meter i Brunnsviken. Sikten har förbättrats under den tid mätningar har gjorts. I dag kan sikten betecknas som måttlig.

öppnades en kanal vid Ålkistan för att öka vattenomsättningen i Brunnsviken. Vattennivån sänktes med över en meter och Brunnsviken blev på nytt en Saltsjövik med bräckt vatten i stället för sött.

Men det var fortfarande långt till dagens miljötänkande. Ännu på 1960-talet fanns ett stort antal utsläpp av orenat eller bara delvis renat avloppsvatten som mynnade i Edsviken, Brunnsviken och Lilla Värtan. I slutet av 1960-talet samlades avloppen ihop och anslöts till Käppala reningsverk på Lidingö med höggradig rening och utsläpp till Halvakassundet söder om Lidingö.

Vattnet blev visserligen renare men problemen för Brunnsviken var inte slut med detta. Som så många andra vikar i skärgården – bara i Stockholms närhet Djurgårdsbrunnsviken, Edsviken, Kyrkfjärden och Lännerstasundet – har Brunnsviken ganska stort vattendjup och en tröskel i förbindelsen med vattenområdena utanför. Djupet i Ålkistan är 2,5 meter och det största djupet i Brunnsviken är nästan 14 meter. Salt och tungt vatten kommer då och då in över tröskeln, vanligen på hösten, och blir sedan kvar under lång tid som ett stillastående bottenvatten. Syret förbrukas på någon månad. När syret är slut bildas svavelväte och innehållet av näringsämnen, framför allt fosfor, blir stort genom utlösning från botten som innehåller stora mängder pga den tidigare näringstillförseln.

TEKNISKA INSTALLATIONER

I början av 1970-talet inleddes försök att förbättra syreförhållandena med hjälp av fyra s.k. Limno-luftare. De fungerade så att bottenvatten sugs in i aggregaten med tryckluft, överskotts-

luften avgår genom ett rör i toppen och det syrsatta vattnet förs tillbaka till det djup som det kom från. Fördelen med denna teknik är att man inte riskerar att det näringsrika bottenvattnet blandas in i ytvattnet. Tyvärr är det också en ganska komplicerad teknik. Under de nio år som Limno-luftarna användes, 1973–81, fungerade de utan störningar bara under ett år och drabbades annars av korrosion, elavbrott, isbildning, havererad kompressor osv.

Trots problemen med Limno-luftarna klarade man de flesta år att begränsa eller helt hindra uppkomsten av svavelväte vilket också var det främsta syftet. De många driftstörningarna gjorde ändå att luftningen avbröts 1981. I stället byggdes en pumpstation i Ålkistan för att pumpa ut Brunnsvikens bottenvatten, ungefär 5 m³/sekund, till Lilla Värtan. Pumpningen har nu med avbrott för åren 2002–2007 pågått sedan 1982. Den har haft sämre effekt på syreförhållandena än luftningen – å andra sidan har fosforhalterna i bottenvattnet blivit lägre.

Pumpningen avbröts 2002 för att se om effekten verkligen var tillräcklig för att motivera de höga driftkostnaderna. Resultaten gjorde att vi på Stockholm Vatten var en smula tveksamma, men sedan kom anslag från den s.k. Miljömiljarden för att bygga om pumpstationen och sätta in en ny pump som inte skulle dra lika mycket energi. Samtidigt gjordes en modellering av Brunnsviken för att optimera utpumpningen. Registrerande instrument har placerats i Brunnsvikens djuphåla med direkt överföring av information om salthalt, temperatur och syrehalt för att styra pumpningen på det mest ekonomiska sättet.

Pumpningen kommer att fortsätta många år. Men hur gick det med badvattnet, ägnar det sig för nutida najader och romantiska impressioner? Inte alltför illa och jodå. Näringsinnehållet är fortfarande stort, vattnet kan fortfarande vara ganska grönt men långt från grönsoppa och de fiskar som simmar gör det levande. Badvattnet vid badplatsen på vikens östra sida har vid Miljöförvaltningens provtagningar varit godkänt (några gånger med anmärkning) vid samtliga provtagningar sedan 1996 utom en, i juli 2002. Ett dopp är kanske inte så mycket att imponera unga damer med – eller tvärtom – men kan vara trevligt på annat sätt.

Christer Lännergren är limnolog vid Stockholm Vatten.

Våtmark växer fram vid Bergianska

Om du har besökt Bergianska trädgården under de senaste åren, kanske under dina vandringar runt Brunnsviken, så har du säkert märkt att någonting är på gång! Ängarna upp mot Roslagsbanan och Naturhistoriska riksmuseet är sig inte lika. Stigen som svänger sig från Victoriahuset upp mot tornet på berget går längs en bank och innanför den syns nu en vattenspegel kantad av svalting och fackelblomster. Det är Bergianska trädgårdens nya våtmark.

Åke Kestner, trädgårdsmästare i Bergianska sedan 30 år och skötselansvarig för den nya våtmarken, har en vision. Han ser framför sig våtmarkens sumpiga stränder där en mångfald fuktälskande växter frodas medan torrängarna runt omkring breder ut sina blomstermattor. I bergsbranten upp mot Botaniska institutionen i söder höjer sig mäktiga gamla tallar mot himlen och de åldriga djurgårdsekarna träder fram som solitärer sedan sly och snår rensats bort. Flyttfärdiga ekar står faktiskt och väntar i trädgårdens plantskola och i brämet mellan våtmarken och berget ska man med tiden kunna beundra skogens "big five": Jättehemlock, douglasgran, jättetuja, kustgran och purpurgran. Fjärilar dansar över ängarna medan fåglar och groddjur finner en fristad i våtmarken.

Bergianskas nya entré från söder har tillkommit efter det att Roslagsbanans tågstation Frescati lagts ned och en ny station, Universitetet, flyttats till bergsskärningen närmare tunnelbanestationen Universitetet. Åke ser framför sig hur den nya gångvägen från stationen kantas av ormbunksnår och mjukt modellerade kullar planterade med sirliga rönnar. Redan nu förhöjer en stämningsfull gatubelysning upplevelsen när kvällen blir mörk. I förlängningen hoppas Åke naturligtvis på att Roslagsvägen och Roslagsbanan grävs ner under jord, så att kontakten till Naturhistoriska riksmuseet återskapas.

– Om det finns människor kvar om 100 år, säger Åke, så kommer de att få njuta av någonting jättevackert!

BAKSIDAN BLIR FRAMSIDA

Det var när SL beslöt sig för att flytta tågstationen som det började hända saker. Och det gick fort! Bergianska trädgården tog kontakt med SL och tillsammans med Statens Fastighetsverk

På Bergianska trädgårdens marker söder om Edvard Andersons växthus har den nya våtmarken anlagts, här med Naturhistoriska riksmuseet som fond. Foto Mikaela Fredriksson, SFV.

(SFV) och Kungl. Djurgårdsförvaltningen fick man till stånd en vacker ny gångväg från den nya stationen ner till trädgården.

Som en ny attraktion för den södra entrén lyckades SFV i samarbete med Bergianska trädgården och Stockholms universitet skapa den nya våtmarken, som har likheter med den våtmark som låg här fram till 1863, året då man vidgade den lilla bäcken vid Älkestian till en kanal och vattennivån i Brunnsviken därmed sänktes med en och en halv meter.

Ulrika Nylander, fastighetsförvaltare på SFV är väldigt nöjd med hur våtmarken har tagit sig: SFV ville göra den nya entrén till ett spännande område och återskapa den sumpiga starrvallen som fanns fram till 1863.

– Det är för mig en fantastisk möjlighet att få visa hur det såg ut här en gång i tiden, säger Ulrika. Jag önskar verkligen att studenterna från universitetet i högre grad ska hitta till det nya området, ströva omkring under sina håltimmar och ta sig en paus i studierna. Och kanske för att betona den historiska miljön, vi befinner oss nämligen på Ulriksdals storäng, skulle en eller ett par betande kor eller en häst, passa bra in!

Samarbetet mellan Bergianska trädgården och SFV har fungerat utan problem och ansvaret för skötsel och underhåll är praktiskt fördelat. För Bergianska trädgårdens del gäller det nu att rusta upp arbetsgården på baksidan av Edvard Andersons växthus. Besökarna bör inte mötas av arbetsmaskiner, jordhögar och komposter, hur viktigt detta än är för trädgårdens skötsel. Därför

planeras ett skärmtak med en spjälvägg, som ska döljas av en tujahäck. Under taket kommer arbetsredskap och maskiner att samlas.

Går vi bara lite bakåt i tiden, säg till 1950-talet, så låg här odlingar som tillhörde Bergianska trädgårdens handelsavdelning. Där Edvard Andersons växthus nu ligger, liksom också på platsen för den nya våtmarken, stod rader av buskar, träd och grönsaker på tillväxt i ett bördigt område korsat av dräneringsdiken. Men efter att handelsavdelningen lades ned omkring 1980 så blev hela området en ogräsbevuxen, trist historia och så har vi vant oss vid att se det övergivna området, Bergianskas baksida.

ARBETSKRÄVANDE ANLÄGGNING

På våtmarksområdet har enorma mängder jord grävts upp och fraktats bort – jord pepprad av tungt ogräs, som var svårt att bekämpa. Sedan har man fyllt på med ett 30 centimeter tjockt jordlager, utvalt för att dels passa som underlag för de vatten- och sumpväxter som planterats ut, dels för blomsterängarna, vilka i sin tur kräver ett näringsfattigt markunderlag. För att reglera vattenavrinningen i förhållande till Brunnsviken har en modern variant av "munk", en sorts fördämning, installerats. I fall av extrem torka finns en pump, med vilken man kan fylla på med vatten från Brunnsviken.

Åke Kestner inväntade med spänning sommaren 2010, sedan markarbetet hade blivit klart hösten 2009. Vad skulle hända? Till hans enorma glädje visade det sig att fackelblommans frö hade överlevt allt rotande och >>>

Fackelblomster trivs i den blöta jorden och lockar fåglar och insekter. Foto Åke Kestner.

»»» när den tiden kom sprakade stränderna i lila och purpur. Så kan det gå när en gammal fröbank aktiveras! Mindre angenämt var att även kaveldunet visat sig motståndskraftigt – en stilig planta men med mängder av frön i sin pampiga batong. Fanns inget annat att göra för Åke och hans medhjälpare än att klä sig i badbyxor och klafsande i leran gräva upp planta för planta. Samtidigt drog man upp en och annan vassplanta, som inte heller uppskattats i ängsmark.

Den nya våtmarken kommer till en början att vara enormt arbetskrävande men Åke räknar med att arbetsinsatserna så småningom kommer att minska när området kommit i balans. Förutom att oönskade växtarter

i våtmarken måste rensas för hand, så måste de stora ängarna slås regelbundet för att få ner näringshalten. Var och en som någon gång försökt anlägga en "naturlig" äng vet att det inte är gjort i en handvändning! Men nu är de olika områdena insådda med utvalda frösorter och kommande sommar blir minst lika spännande som den föregående.

NYA GÄSTER FRÅN DJURRIKET

Kommer vi också i fortsättningen att få se öppet vatten, undrar jag. Kommer Villa Frescati att spegla sig ett blänkande vattendrag? Nej, det är inte troligt. Vattenspegeln kommer att minska så småningom när växtligheten längs stränderna breder ut sig – starr, vattenklöver och svärdsilja. Pilblad kommer att täcka ytan och dessvärre kommer vi nog också att få uppleva en del övergödningsalger på höstkanten, något som är helt naturligt innan man uppnår balans i den nyskapade biotopen, en biotop som i alla avseenden är ägnad att öka den biologiska mångfalden i trädgården, både när det gäller växter och djur.

Åke hoppas på att den mindre och kanske också den större vattensalamandern ska hitta till våtmarken från Japanska dammen och att platsen även i övrigt ska bjuda på ett rikt djurliv. Kanadagässen ser han inte på med blida ögon men andra gäster som strandskatan, strandpiparen och sothöns är välkomna! Redan förra våren landade några tranor intill våtmarken, ett gott omen.

Allt detta ska vi som besökare få

njuta av men för att vi ska förstå vad vi ser kommer våtmarken att utrustas med en mobilguide. Vid sju olika stationer kommer man att i sin mobil kunna avlyssna information om allt från fåglar och grodor till vad en våtmark är bra för. Det är en satsning av Vetenskapens hus, som även står till tjänst med ett program för gymnasieelever, där de kan arbeta med våtmarkens kemi och lära sig hur våtmarker kan användas för att rena vatten. Bergianska trädgårdens nya våtmark blir en intressant nyhet att ta del av vid sommarens vandringar runt Brunnsviken!

Stina Bäckström,

ledamot i styrelsen för Haga-Brunnsvikens vänner.

Fotnot: I planeringen och genomförandet av våtmarksprojektet har främst deltagit prof. Bergianus Birgitta Bremer och Ulrika Nylander från Statens fastighetsverk.

Carl Eldhs ateljémuseum i fara

Stockholms kultur- och kritiserade beslut att dra in verksamhetsstödet för en rad etablerade kulturinstitutioner i staden för att få till stånd en större rörlighet och plats för nya aktörer har drabbat även Carl Eldhs ateljémuseum i Bellevueparken. Museet har tvingats hålla stängt på grund av sprängningarna för Norra länken, men ändå hållit igång med uppskattade vandringar till stadens offentliga skulpturer.

När tunneln under Bellevueberget är klara kan museet åter öppnas 2013 – förutsatt att kulturnämnden beviljar anslag.

För år 2011 har anslaget ersatts av ett omställningsbidrag, hälften så stort som anslaget tidigare år. För 2012 och därefter ställs inga anslag i utsikt. Kulturnämnden har ännu inte fastställt vilket system som ska gälla i fortsättningen. Det är bara att hoppas att politikerna inser att detta unika konstnärsmuseum måste få möjlighet att leva vidare! Haga-Brunnsvikens vänner väntar med spänning på kulturnämndens beslut i vår.

Foto: Håkan Nilsson

Arbete pågår. Höga gummistövar och uppkavlade byxben är ett måste när vattenväxter ska banteras. Foto Gunvor Larsson, Bergianska trädgården.

Kolonilotten – en chans till natur och kultur

”En rå eller självisk natur kan förfinas och bli hjälpsam under inflytande av det som växer och som är beroende av hans omvårdnad. För den, för vilken världshuset är en stark lockelse, kan täppan bli en ännu starkare” (Anna Lindhagen, i boken *Koloniträdgårdar* 1910).

En koloniträdgård är ett stycke mark som delats in i mindre delar, kolonilotter, som hyrs ut till enskilda personer som odlar grönsaker och andra växter. Begreppet anknyter till ordet *colonus*, som på latin betyder odlare. Koloniträdgårdsodling är en del av det svenska kulturarvet. Det är en resursnål form av närrekreation som är bra för folkhälsan och ingår i ett ekologiskt bärkraftigt samhälle.

Koloniträdgårdarna blev ett sätt för stadens många nya invånare att få vistas i friska luften. Redan på 1880-talet anlades det första koloniområdet i Skåne. Idén kom från Tyskland och spred sig hit via Danmark. Långt före Facebook var kolonilotten en spridd företeelse: *alotment* (engelska), *kolonihave* (danska), *siirtolapuutarha* (finska), *jardins familiaux* (franska) och *Kleingarten* (tyska).

Anna Lindhagen (1870–1941) blev inspirerad av koloniträdgårdsrörelsen i Danmark. Hon fick arrendera mark av Hovstaten bland annat på Norra Djurgården. Kolonisterna fick inte ha hus på lotterna utan enbart redskapsbodar. Småningom fick kolonisterna sätta upp en berså med träribbor men inget tak. Intresset för koloniträdgårdar ökade och 1905 bildades föreningen Koloniträdgårdar i Stockholm. Anna Lindhagen blev dess första ordförande och Anna Åbergsson (1870–1937) var kassör.

Under krigsåren 1916–1918 blev knappheten på livsmedel allt mer betydande för befolkningen, inte minst i Stockholm. Behovet av odlingsmark blev stor och alla åtkomliga jordbitar togs i bruk. Utefter järnvägsbankar, på gamla avskrädeshögar och i bergskrevor, överallt där så var möjligt odlades det. I dag är hälsoläget och välståndet ett helt annat, och behovet av odling är av annan natur.

Anna Lindhagen fick staden att upplåta mark och därmed var koloniverksamheten i gång. Det allra första området anlades vid Värtan 1903, men finns inte längre kvar. Sen kom Söderbrunn 1905, som ligger på Norra Djur-

Slätklippta gräsmattor och välansade rabatter i Kvarnureten koloniområde vid Ulriksdal. Foto Lars-Gunnar Brävander.

gården. Föreningen har klarat sig från expropriering och bebyggelse under mer än 100 år. Området var kunglig jaktmark och namnet kom från den gård som låg vid Albano.

Det finns numera fem koloniföreningar runt Brunnsviken. Den första är alltså Söderbrunn nära Albano, och den andra är Lilla Frescati, som bildades 1918, ”en prunkande idyll i Ekoparken nära universitetet”. Från början låg

Låst och stängt. I den bleka vårsolen väntar fortfarande ”Tage och Evas” stuga i Söderbrunn på säsongens första besök. Lägga märke till den alldeles märkvärdigt smala dörröppningen. Lockelsen i koloniområden ligger även i de ofta underfundiga busbyggena.

lotterna mellan Nobelstiftelsen och Naturhistoriska riksmuseet, d.v.s. där Universitetets T-banenedgång ligger i dag.

Anna Lindhagen deltog aktivt i planeringen: ”Frescatis koloniträdgårdar äro förpliktade att blomma skönare och rikare än andra, allt för omgivningarnas skönhets skull, och de synes också göra det, med höga nickande tulpaner, doftande kaprifolium och färgstrålade violer, som fagna en förbipasserandes öga.” Under årens lopp har denna förening genomgått flera förändringar. Ett tag skulle den till och med läggas ned eftersom marken skulle användas till annat. Men därav blev intet och föreningen lever vidare på västra sidan av Roslagsvägen.

Det tredje området ligger i Bergshamra på Tivoli udde och vid Älckistan. I syfte att bedriva husbehovsodling lyckades banktjänstemannen Anna Åbergsson 1919 att utverka ett arrendekontrakt på kronoegendomen för en tid på fem år. Lotterna fick en strykande åtgång. Efter krigets slut 1945 fick arkitekten Einar Rudskog i uppdrag att rita om odlingslotterna. Hans intention var att stugorna skulle motsvara idealbilden av det äktsvenska faluröda torpet med vita knutar (Internetadress: <http://hem.bredband.net/Bergshak>).

Det fjärde ligger intill Igelbäcken i Ulriksdals slottspark och heter Solna koloniträdgårdsförening Kvarnureten. Solna stad övertog arrendet 1955 >>>

En angelägenhet för hög som låg. Bergshama koloniförening på Tivoli udde får besök av jordbruksminister David Petterson 1923.

»»» och ett koloniområde med 111 lotter anlades under ledning av stads-trädgårdsmästare Edgar Oldén. De första stugorna byggdes året därpå.

Det femte är Ulriksdals koloniförening, en avknoppning sen 1959 från Bergshama koloniförening. Det ligger bakom Polska udden, sett från sjön. Det är beläget på Sköndals gamla handelsträdgårds mark och anlades för några av de kolonister i Bergshama, som tvingats bort därifrån på grund av bygge.

Så finns det ett par kolonilotter intill Brunnsvikens Kanotklubb. De är på sitt sätt typiska kolonister: massor av blommor, fåglar och bin. Glada människor, som alltid har tid för en stunds samtal. Inget hus att övernatta i eller moderna faciliteter i övrigt. Och alla njuter av kolonin oavsett vilken sida om staketet man befinner sig på. Det är det som är värt att bevara och försvara.

Koloniträdgårdar var från första stund ett projekt i folkhälsans tecken. Arbetarklassen och deras barn behövde frisk luft och sol, familjerna behövde grönsaker och frukt. De små jordlotterna gav möjlighet att komma ut från

trångboddhet och mörker. Även sommarkolonierna för barn kom vid sekelskiftet, liksom Majblomman, som instiftades 1907 för barn med extra behov.

Anna Åbergsson skrev om koloniträdgårdarnas betydelse:

”Vistelsen i trädgården är naturligtvis av utomordentlig hygienisk betydelse. Den erbjuder frisk luft. Den roliga och hälsosamma arbetsomväxling som medföljer trädgårdsarbetet – antingen det är från verkstadsarbetarens, kontoristens, sömmerskans eller husmoderns arbete – kan ej skattas nog högt. Koloniträdgårdar äro goda stridsmän i kampen mot våra båda tidssjukdomar – tuberkulos och överanstängda nerver.”

Drygt 80 år senare (1986) har Anna Lindhagen och Anna Åbergsson förärats att gå till historien genom att ge namn åt var sin väg i Eriksdalslundens koloniområde. I Bergshama där Anna bodde, har hennes väg blivit ”Åbergssons”, dock utan förnamn (jämför Carl Malmstens, Johan Enbergs, Carl Thunbergs, Johan Olof Wallins väg).

Bevisligen mår alla bra av att komma ut, inte bara frigående höns och glada mjölkkor. Naturen får oss att gå ner i varv. Livet blir mindre kravfyllt. Vi får överblick och kontrollerar tillvaron för en stund. Allt detta påverkar vår hälsa positivt. I dag används trädgårdar i rehabilitering.

I Danmark har folketinget antagit en lag för att bevara koloniområdena. I Sverige är kolonierna en slags spelbrickor i planeringen för kommunerna, där arrendet kan hävas om marken behövs, med sorgliga konsekvenser för odlarna. Frågan är om det långsiktigt är mest lönsamt att bygga lägenheter på mark där människor i dag får möjlighet att leva flera friska år.

Koloniträdgård är en jordlott på 200–500 kvadratmeter med stuga. Odlingsslott är en mindre koloniträdgård utan bygg rätt. Ett koloniträdgårdsområde är organiserat av en förening som arrenderar marken av kommunen som i sin tur fördelar lotterna med arrendekontrakt till medlemmarna. I dag finns cirka 42 000 koloniägare, i alla åldrar och samhällsgrupper.

Koloniområden är en stor tillgång i friluftsliv och hälsöhänsesändande, även för dem som promenerar här och kan följa årets växlingar – från isblommorna på fönstren till blomprakt och fruktskörd.

Peter Lamming, kolonist och styrelseledamot i Haga-Brunnsvikens vänner.

Ny bok om Nationalstadsparken

Kungliga Nationalstadsparken: Historiskt landskap i levande stad är en nyligen utkommen skrift med Kungl. Djurgårdens förvaltning som ansvarig utgivare. Blygsamt anges den vara en introduktion till förvaltningens skötselplan för Nationalstadsparken. I själva verket är det en innehållsrik och omfattande översikt över parkens natur- och kulturhistoria, från dess geologiska begynnelse och till dagens händelser, med en blick på framtiden.

Inte mindre än arton sakkunniga representanter för olika ämnesområden medverkar. Via jaktparken och de kungliga lustslotten leds vi in på kulturarvet, människornas mångskiftande verksamhet, parken i konst och litteratur – aspekter som sällan får en så bred samlad redovisning. Den biologiska mångfalden ges en intressant historisk belysning.

Parken och den moderna staden ägnas ett särskilt avsnitt, liksom vetenskapstaden och parken som folkets park. De olika avsnitten är illustrerade med väl utvalda foton från olika tidsåldrar, skisser och kartmaterial. Ett efterord av Henrik Ekman fångar stämningen på Djurgården en daggfrisk vårmorgon, och en separat karta från år 2010 gör boken ännu mer användbar som både uppslagsverk och handbok, om Du så vill.

Desirée Edmar.

Bilderna på s. 5 (överst) och 8 är hämtade ur boken. Den kan köpas bl.a. i Slottsboden vid Stockholms slott.

Bättre vatten i Brunnsviken
HAGA – BRUNNSVIKENS VÄNNER
Bli medlem!

Årsavgift 150 kronor.
Familjemedlem, ungdom och studerande upp till 25 år: 75 kr.
Föreningar och företag: 275 kr.
Plusgiro: 428 37 57 – 5.

Med Brunnsviken som hederssak

FÖRENINGEN HAGA-BRUNNSVIKENS vänner hade inte mer än något år på nacken när Ella kom med i verksamheten. Sedan dess har hon varit en av föreningens stöttepelare och en verklig arbetsmyra, outtröttlig som klubbmästare och programansvarig, ständigt på jakt efter intressanta personer med anknytning till parken. Programpunkterna var många och föredrag och vandringar skulle locka publik!

Föreningen startade som bekant 1988 och Ella minns de trevliga kvällarna när man samlades hemma hos Boel och Carl Reinhold Smedmark på Villa Ädelsten nedanför Kinesiska paviljongen i Hagaparken för att skriva adresser och posta Hagabladet.

Varifrån kommer hennes intresse för Haga och området runt Brunnsviken?

Ella har själv en mycket enkel förklaring: hon gick i Sveaplans flickläroverk intill Bellevue och hade Björn Ursing, han med fältfloran, som biologilärare. Det var inte långt till Brunnsviken med dess blommor och blader, och under utflykterna i naturen väcktes intresset för den vackra miljön.

Sveaplans läroverk, med den karakteristiska aulan och Brunnsviken inom räckbåll.

Skoltiden minns Ella som inspirerande, tempot lugnare än i dag. När man stiger in genom dörren till flickläroverket, numera Socialhögskolan, hälsas man av Bo Beskows väggmålning som beskriver kvinnans liv från barndom till ålderdom. För Ella blev det ett viktigt konstverk som präglade hennes liv, eller åtminstone hennes yrkesval!

Det blev Konstfackskolan, möbler och inredning, och som tillägg kurser på KTH, därefter studier vid Konstakademiens Arkitekturskola med examensarbete. Studieresor gick, förutom till många länder i Europa även till Ryssland och USA. Som examensarbete och till utställning på Konstfack gjorde Ella en krematorieinredning

Nybliven hedersledamot. Efter lång och mycket trogen tjänst har Ella Öström utsetts till hedersledamot i föreningen Haga-Brunnsvikens vänner. Hennes intresse för natur och kultur har djupa rötter. Området runt Brunnsviken lärde hon känna redan som elev vid Sveaplans flickläroverk. Foto Stina Bäckström.

och en stålrörsstol med rottingsits. Den uppmärksammades av Acton Björn, dansk arkitekt som drev ett industridesignföretag tillsammans med Sigvard Bernadotte. – Kunde fröken kanske tänka sig att komma till Köpenhamn och arbeta med dem? Så blev det. Men snart var hon tillbaka i Stockholm igen och den här gången på Peter Celsings arkitektkontor.

För Ellas del kom det att bli flera kyrkor – så här säger Leif Gustafsson inför S:t Tomas kyrkans 50-årsjubileum i Vällingby 2010: "I efterforskningarna inför 50-årsdagen har vi hittat en av huvudpersonerna, Ella Öström, som var en av Celsings närmaste medarbetare. Hon stod för inredningsarbetet och formgav den första kyrkstolen, orgeln, predikstolen, altaret, armaturen och golvstenarna jämte alla möbler i vardagsrum och sakristia."

En annan berömd kyrka som i sin inredning bär Ellas signatur är Celsings båtformade kyrka från 1969 i Nacksta utanför Sundsvall. Men de finns några uppdrag som Ella nämner framom de andra. Hon var med om att skapa inredningen i det provisoriska riksdagshuset, inrymt i det som i dag är Kulturhuset vid Sergels torg. Hon arbetade med Filminstitutet och med inredning och färgsättning i den nya Riksbanken, Peter Celsings verk från 1976.

Sina första åtta år tillbringade Ella i Amerika, där pappa ingenjören deltog i arbetet med ventilationssystemet i den nya skyskrapan Rockefeller Center

i New York. 1938 lockades han tillbaka till Sverige för en anställning på Svenska Fläktfabriken.

Starka intryck fick Ella under tidiga år då somrarna tillbringades i villa Tjällmon på Ingarö, som blivit Svenska Fläktfabrikens semesterhem. Hus och trädgård var ritade av arkitekt Lars Israel Wahlman. I trädgården prunkade rika blomsterrabatter och många utländska trädslag mellan konstfullt anlagda terrasser, alléer och bersåer. Natur och miljö har sedan dess varit ett starkt intresse, och Ella hade under flera år en koloniträdgård i Söderbrunn (se vidare sidan 5!).

Ella tycker att hon haft tur i livet. Hon har gått i inspirerande skolor med goda lärare, hon har fått arbeta med kreativa människor och intressanta uppgifter. Så har hon också behållit sin nyfikenhet och sin lust att ständigt lära sig något nytt. Som pensionerad har hon deltagit i universitetskurser i kulturmiljövård, trädgårdshistoria, bebyggelsehistoria, design, museivetenskap, kultur- och naturgeografi – läst och tenterat! Och alltid har hon hållit utkik efter tänkbara föredragshållare, tänkbara miljöer och aktuella ämnen som hon har kunnat dra nytta av i föreningens programutbud.

Jag slår på måfå upp ett gammalt Hagabladd för att se vilka program föreningen kunde erbjuda sina medlemmar t.ex. hösten 2003: Biologisk mångfald i stadsplaneringen, Ekar och nötskrikor i nationalstadsparken, Vandra i Europas trädgårdar, Stocksundstorp, Kulturfest i Carl Malmstens hus...

Ella ser föredragsaftnar och temakvällar som mycket viktiga, förutom Hagadagen och Ljusfesten, de två stora årliga begivenheterna. Det är via kontakten med allmänheten och med beslutsfattare som föreningen kan få ut sitt budskap: att värna om miljön i Nationalstadsparken. Hoten finns överallt och politikerna tänker kortsiktigt och enbart i termer av lönsamhet.

Man tar, menar Ella, ofta för givet att Haga alltid skall finnas i Stockholms närhet och förstår inte att miljön behöver sina förespråkare och en ständig alert bevakning. Ansvaret för parkens framtid vilar på oss alla! Trots sina 80 år ger Ella inte upp sin kamp för parken.

Stina Bäckström.

En längre version av intervjun finns på föreningens hemsida.

Nytt yttrande angående Albano

På Haga-Brunnsvikens vänners hemsida kan man läsa remissvaret angående stadsbyggnadskontorets programförslag för bebyggelse på Albanoområdet. Svaret lämnades den 20 januari i år gemensamt för Haga-Brunnsvikens vänner och Förbundet för Ekoparken. Programförslaget avvisas med hänvisning till att lagen om Nationalstadsparken gör det tydligt att bevarandeintressena har prioritet vid intressekonflikt med exploateringsintressen.

Befintlig verksamhet får utvecklas, men nya får inte tillkomma. Programförslaget är lagstridigt eftersom det innebär intrång i naturmiljön på den skogsklädda höjden norr om Uggleviken och därtill innebär skada på det historiska landskapets natur- och kulturvärden.

Att pricka in i almanackan

TRÄD – FÖREDRAG Måndag 9 maj kl. 18.00

Trädexperten vid Stockholms stads trafikkontor *Björn Embrén* berättar:

HUR MAN RÄDDAR STADENS TRÄD
Landskapsarkitekt

Jana Zupanc definierar:

VAD ÄR ETT TRÄD?

Lokal: Tekniska nämndhusets
hörsal, Flemingsgatan 4.

TRÄD – VANDRING Tisdag 17 maj kl. 18.00

Björn Embrén

leder en vandring bland
stadsdelens träd.

Samling: Karlaplan, vid fontänen.

SOPHIA ALBERTINA

Tisdag 6 september kl. 18.00

Carin Bergström, överintendent
vid Kungliga Husgerådskammaren,
talar om sin nya bok

EN SJÄLVSTÄNDIG PRINCESSA.
SOPHIA ALBERTINA 1753–1829

Gustav III:s syster bodde några
år i Bellevue och var ofta i Haga.

Plats: Paschens Malmgård,
Bellevue. Anmälan och avgift se:
www.haga-brunnsviken.org

Ekotemplet, plats för musikupplevelse under Hagadagen. Foto Lars-Gunnar Brävander.

Vi ses på Hagadagen den 29 maj!

DEN 29 MAJ, PÅ MORS DAG, SKA SOLEN SOM vanligt skina över Haga och över alla som söker sig dit för att delta i det rika programutbudet och njuta av parkens kultur och natur. Det övergripande temat i år är vatten, precis som i detta Hagablad. Kanotuppvisning och båturer, vattenprovning, dykdemonstrationer, grodyngelfångst med mera utlovas. Programmet kommer att finnas på vår hemsida från början av maj och även delas ut som folder.

Det blir som alltid solist- och kör-sång med musik både vid Koppärtälten och i Ekotemplet, vandringar, visningar, framträdande av 2:a Livgardet i sina tidstroga uniformer, föredrag, utställningar, aktiviteter för barn med teater, danslekar, ansiktssmink och målning, möjligheter till färd med häst och vagn, förfriskningar och picknickmat under hela dagen.

Haga-Brunnsvikens vänner och Solna kommun samt Kungl. Hovstaterna samarbetar om de olika programpunkterna. Under hela året har planeringen pågått och de ansvariga söker för varje år att förbättra arrangemangen. I år ska det bli tydligare och bättre information och skyltning, bättre ljudteknik och fler bajamajor.

Tre föredrag hålls i Mellersta koppärtältets hörsal (ingång från östra kortsidan, mitt emot världshuset): parkhistorikern Magnus Olausson, chef för samlingarna på Nationalmuseum, talar om hur Hagaparken planerades och förverkligades på Gustav III:s tid, historikern Christopher O'Reagan, känd från TV, berättar om Haga på den gustavianska tiden, och Bo Rappne, verksam vid Ulriksdals slottsträdgårdar, talar om trädgården som kultur och inspiration. *Vi ses i parken!* ●

ölj vännerna på Facebook!
Sedan en tid tillbaka kan man skaffa sig information om Haga-Brunnsvikens vänner även denna väg. Enklast hittar du dit genom att gå in på föreningens vanliga hemsida. Adressen dit är som alltid:
www.haga-brunnsviken.org

PASCHENS MALMGÅRD
Hotell – konferens – kafé
Bokning tel. 073-545 10 28